

پوهنتون سلام
پوهنځی شرهت وفتون
پروگرام مسټر و فقه وفتون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معیشت امور علمی

جرگه ها و کیفیت حقوقی و فقهی آن در افغانستان

رساله مسټری

محصل: عبدالعزیز عابد

استاد رفعا: دکتور محمد یونس ابراهیمی

سال: ۱۳۹۷ هـ.ش، ۱۴۴۰ ق.م

پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

جرگه ها و کیفیت حقوقی و فقهی آن در افغانستان

رساله ماستری

محصل: عبدالعزیز عابد

استاد رهنما: دکتور محمد یونس ابراهیمی

سال: 1397 هـ ش، 1440 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت فقه و قانون

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم عبدالعزیز ولد سنگ محمد ID: ۱۴۰۱/۱۳/۲۵ SH-MSF-96-280 محصل دور پنجم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: جرگه ها و کیفیت حقوقی و فقهی آن در افغانستان به روز هجرت تاریخ ۱۴۰۱/۱۳/۲۵ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۵ (نمره به عدد) حشتاد و پنج (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	سر محقق سید حبیب شاکر	عضو هیات	
۲	استاد وزیر محمد سعیدی	عضو هیات	
۳	دکتور محمد یونس ابراهیمی	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

آمر بورده ماستری

خلاصه بحث

جرگه ها اساساً بر مبنای ضرورت های اجتماعی و مظهر نصوص دینی و صریح کتاب خداوند و سنت رسول گرامی اسلام صلی الله علیه وسلم ثابت گردیده است، که الله جلت عظمته در قرآن مقدس خویش ارشاد می فرماید: (وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ)¹

ترجمه: کارهای شان به شیوه رایزنی و بر پایه مشورت با یکدیگر است.

ایجاد جرگه ها یک ضرورت تاریخی و رسوم پسندیده و آزموده شده ای ملت مسلمان افغانستان است که بمنظور حل اکثریت قضایا تدویر می یابد. جرگه ها طی سالیان متمادی مشکلات جامعه افغانستان را در سطوح و عرصه های مختلف اعم از مشکلات قومی تا مشکلات ملی و معضلات بین المللی را حل نموده است. مردم افغانستان در طول تاریخ پیوسته سعی و تلاش ورزیدند جهت تنظیم برنامه های زندگی اجتماعی و سیاسی خویش در قضایای مهم حیاتی زمینه را برای تشکیل سازمانهای اجتماعی مساعد سازند، تا ازین طریق با جمع آوری نظریات، آراء و افکار بخش اکثریت بزرگ جامعه برای برقراری ثبات های اجتماع و اصلاح مسائل اختلافی تحت نام چتر جرگه حل نزاع های درون قومی نمایند. روی این اصل است که این اجتماعات در زندگی انسانی مردم به شکل عنعنوی منحصیث یک پدیده با ارزش اجتماعی عرض وجود نموده است. به همین دلیل است که وجود جرگه های محلی نه تنها هسته ای تشکیل اجتماعی را در سطح محلی تشکیل داده است. بلکه به حسب ضرورت زمان در جهت حل مسایل مهم حیاتی اکثراً نقش بزرگ تاریخی را نیز ایفاء نموده است، که موضوعات این بحث در سه فصل به شکل تفصیلی ترتیب گردیده است و موارد مهم آن از قبیل مفاهیم کلی و مفهوم شناسی، تعریف متعدد جرگه و مترادفات آن، چگونگی ارتباط جرگه از بعد شرعی، ساختار و سلسله مراتب جرگه، انواع و اقسام جرگه و سیر تاریخی آن از بعد حقوقی بحث گردیده است.

فهرست موضوعات

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- إهداء

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- سپاسگذاری

5 ----- خلاصه بحث

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مقدمه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- اهمیت موضوع

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- اسباب اختیار موضوع

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. پیشینه تحقیق در رابطه به این موضوع.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- روش تحقیق

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- سوال اصلی تحقیق

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- سوال های فرعی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- هدف تحقیق:

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- سازماندهی تحقیق:

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مبحث اول

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- تعریف و مفهوم جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب اول: تعریف جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب دوم: مفهوم و ماهیت جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب سوم: نظریات دانشمندان راجع به جرگه.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مبحث دوم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. چگونگی سیر تاریخی جرگه از نظر شرعی.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. - مطلب اول: نشت های دار ابن ارقم در زمان بعثت. -
DEFINED.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب دوم: جرگه دار الندوه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مفهوم کلی دارالندوه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- الف: امور سیاسی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- ب: امور نظامی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- ج: امور اجتماعی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- د: امور اقتصادی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب سوم: جرگه عقبه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- آغاز گفتگو و مذاکره

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب چهارم: اجماع

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب پنجم: مجلس اهل حل و عقد

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- أولی الامر چه کسانی اند؟

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مبحث سوم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. -- شورا و چگونگی ارتباط آن با جرگه --

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب اول: شورا

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- معنی لغوی شوری

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- شورا در اصطلاح

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب دوم: مشروعیت شورا

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مشروعیت شورا در قرآن کریم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مشروعیت شورا در سنت نبوی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب سوم: حکم شورا

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- انواع شورا

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- اهمیت شورا

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. شورا در زمان نبی کریم صلی الله علیه وسلم.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- شوری در عصر خلفای راشدین

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- فضیلت شورا

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب چهارم: جرگه ای که نتیجه آن به صلح و مصالحه می انجامد.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- تعریف صلح از دید فقهاء

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب پنجم: رابطه صلح با جرگه در پرتوآیات قرآن کریم.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب ششم: ارتباط صلح با جرگه در روشنی احادیث نبوی صلی الله علیه وسلم.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب هفتم: جایگاه حقوقی فیصله های جرگه از دید شریعت اسلامی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- فصل دوم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مبحث اول

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- چگونگی ساختار جرگه ها

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. -- مطلب اول: چگونگی ساختار جرگه --

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب دوم: اعضای جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب سوم: مکان تدویر جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مطلب چهارم: امنیت جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. -- مطلب پنجم: چگونگی فیصله جرگه --

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- تعریف نرخ

الف: عذر خواهی یا ننوای Error! Bookmark not defined.

ب: جریمه Error! Bookmark not defined.

ج: بد دادن Error! Bookmark not defined.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مبحث دوم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- ساختار حقوقی جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب اول: ماهیت و مشروعیت حقوقی جرگه.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب دوم: جایگاه حقوقی لویه جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- کار کرد و کار آمد جرگه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب سوم: جرگه و مجلس مؤسسان

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. - مطلب چهارم : جرگه و عرف حقوقی -

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب پنجم: بررسی ماهیت حقوقی جرگه ها در افغانستان

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مبحث سوم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. نقش جرگه های بزرگ ملی در حیات سیاسی.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب اول: نقش جرگه در حیات سیاسی.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب دوم: لویه جرگه و نقش آن در شکستن بن بستها در افغانستان

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب سوم : لویه جرگه عنعنوی مصداق مراجعه به آرای عمومی نیست

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مبحث چهارم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. نقش جرگه های بزرگ ملی در حیات اجتماعی افغانستان

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب اول: نقش جرگه در حیات اجتماعی.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. عموماً جرگه ها به موارد زیر رسیده گی میکنند.

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب دوم: خصوصیات و مشخصات جرگه قبیلوی -

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مبحث اول

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. جرگه ها در افغانستان سه نوع است -

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب اول: جرگه های خورد محلی --

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب دوم: جرگه های قومی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. --- مطلب سوم: جرگه های بزرگ ملی---

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مبحث دوم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. --- سیر تاریخی جرگه ها در افغانستان ---

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب اول: جرگه در عصر آریائی ها

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- الف- جرگه سبها (SABHA)

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- ب- جرگه سیمتی (SIMATY)

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ج- جرگه بزرگ مذهبی عصر کنشکا:

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. مطلب دوم: سیرتاریخی جرگه های بزرگ ملی در افغانستان
DEFINED.

12----- نتیجه بحث

13----- پیشنهاد

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- فهرست آیات قرآن کریم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- فهرست احادیث نبوی (ص)

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- فهرست اعلام

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. ----- مراجع

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not Jirga and Legal quality and judicial in Afghanistan
defined.

نتیجه بحث

- 1- جرگه ها، مجالس خورد و بزرگ ملی که به اساس ضرورت و اهداف مشخص در مقاطع حساس تاریخی سیاسی در کشور عزیز ما افغانستان تدویر می گردد و به حل مشاکل و معضلات خورد کلان قضایا می پردازد در جامعه افغانی وجوامع دیگر برای حل قضایای کلان دولتی خود از چنین یک همایش نظریه پردازی برای حل امورات لاینحل جامعه خود استفاده می کنند.
- 2- تصامیم جرگه ها اراده جمعی ملت را تمثیل نموده مظهر قانونیت و مشروعیت فیصله ها و امورات شان نیز می باشد. در واقعیت امر جرگه ها مرجع عالی ملی و ارگان با صلاحیت حقوقی، قانونی و عرفی در جامعه افغانی است و باید به معنی اصلی و اهداف ملی خود دایر می گردد. تا بتواند در حل مشکلات قومی، قبیله‌ای، ملی و حتی بین المللی تصامیم لازم را اتخاذ نمایند تا حافظ منافع ملی باشند.
- 3- جرگه یک همایش قضاوی غیر دولتی بوده که نه تنها مشکلات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، قومی، قبیله‌ای و خانواده گی را حل نموده بلکه به امور دینی و قضایی نیز رسیدگی می کنند.
- 4- سنت با ارزش جرگه ریشه های طولانی و عمیق در جامعه افغانی داشته و عوامل چندی در توسعه و بقای آن کمک بزرگ نموده است.
- 5- جرگه یک عنعنه پسندیده در همه اقوام مسکون در کشور ما به عین معنی و مفهوم آن کاربرد داشته و از سال های متمادی در حل مسایل از آن استفاده عظمی صورت می گرفت. به همین ملحوظ با اقتباس از قدامت تاریخی جرگه در سال 1747 در مزار شیر سرخ با گرد همای شخصیت های فعال جامعه افغانستان بخاطر انتخاب پادشاه زمینه و اساس گذاری آن را در تاریخ معاصر افغانستان آغاز کرد که از آن به بعد جهت حل مشکلات داخلی کشور و خارجی کشور لویه جرگه ها دایر می گردد.

پیشنهاد

تحقیق یک موضوع در یک مکان تاریخی پهناور بوجود آوردن کار های نیک و سودمند برای جامعه و مردم میباشد. چونکه افغانستان یک کشور ارزشمند در قاره آسیا میباشد. و همچنان بوجود آورنده و بر ملا سازنده واقعیت های تاریخی جامعه است. همانطوریکه در جریان تحقیق و مطالعات برای تهیه مواد پایان نامه تحصلی ام تحت عنوان (جرگه ها و کیفیت حقوقی و فقهی آن در افغانستان) مواد لازمی را جستجو کردم متوجه گردیدم که، افغانستان در دوران تاریخ کهن خود با دادن ملیونها قربانی بنا بر تحقیق تاریخ نگاران داخلی و خارجی از اهمیت استراتژییک تاریخی، فرهنگی و اقتصادی خاص برخوردار است؛ و با کشمکش های سیر تاریخی ثقافت پسندیده و با ارزش خود را بصورت دلیرانه محفوظ نگهداشته و نگه میدارد.

با وصف این همه ویژگی های مثبت، خالی از کمبودات هم نبوده و در این اثر به رهنمایی استاد رهنمایم دکتور محمد یونس «ابراهیمی» سعی زیاد به عمل آورده ام که موضوعات مهم و با ارزش و حقیقت های عینی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی گنجانیده شود. بنابر این برای عموم دست اندرکاران علم و تمدن، و هموطنان عزیز و شرافتمند خود پیشنهادات آتی را احتراماً پیشکش می نمایم:

- 1- آرزو دارم بعد از مطالعه دقیق این موضوع برای خوانندگان گرامی، انگیزه های خلق شود، تا در مورد غنا سازی این موضوع دست به تحقیق بیشتر بزنند و اذهان هموطنان خویش را روشن سازند.
- 2- یکی از راه های رسیدن به صلح و امنیت، اتحاد و اتفاق، وحدت و یکپارچگی جامعه ما همانا ایجاد جرگه ها است، متمنیم بخاطر حل اکثریت مشاگل و معضلات جامعه از تدویر چنین جرگه های ذات البینی استفاده شود.
- 3- قبل از رسمی شدن قضایا و مشکلات مردم در نهاد های عدلی و قضایی، تقاضا میگردد که جرگه و نشست های مردمی یک نقشه راه قرار داده شود، تا به اسرع وقت بدون وقت کشی، تعلل و بدون هزینه حل و فصل گردد.
- 4- از اینکه افغانستان کشور جرگه هاست، تاریخ این را ثابت کرده است که همیشه راه حل معضلات سیاسی و اجتماعی از این طریق حل و فصل می گردد، ایجاب مینماید که در چوکات ادارات محلی از قریه ها شروع تا ولسوالی ها و ولایات و مرکزیک تعداد از اشخاص خبیر، آگاه و متنفذ بخاطر حل و فصل مشکلات و جنجال های مردمی ایجاد شوند .

در اخیر پیشنهادم بر تمامی جوانان علم دوست و وطن دوست اینست که عقاید و فرهنگ کشور شان را فراموش نکنند و در پیشرفت و ترقی وطن خود کوشا باشند تا این خانه مشترک را از تهاجم، وتلاطم و دست بیگانه نجات داده، همه برادر وار در کنار یک دیگر بصفت یک انسان مؤمن ومسلمان سعی نمایند که زیر چتر واحد بنام افغانستان زندگی خویش را به پیش ببرند.

مراجع

قرآن کریم

- 1- اصبهانی، ابی القاسم، الحسین بن محمد المعروف، المفردات فی غریب القرآن، الناشر: مکتبه نزار مصطفى الباز.
- 2- اصولی، زکریا، ساختار وصلاحات های لویه جرگه در قوانین اساسی، (1301- 1382)، کابل: سعید.
- 3- اکادمی علوم، آریانا دایرة المعارف، جمهوری اسلامی افغانستان.
- 4- بخاری، امام ابو عبدالله محمد بن اسماعیل(194- 256)، صحیح البخاری، مترجم: عبدالعلی نور احراری، تربت جام: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام.
- 5- بدخشانی، مولوی محمد انور ، قرآن کریم وترجمه آن به زبان دری، چاپ خانه قرآن کریم مجمع ملک فهد.
- 6- الترمذی، أبی عیسی محمد بن عیسی بن سورة، سنن الترمذی، المتوفی 297، منشورات: دارالکتب العلمیة بیروت- لبنان.
- 7- جایگاه حقوقی لویه جرگه عنعنوی، داکتر محمد امین احمدی (متولد سال ۱۳۴۲ هـ.ش)، دانش‌آموخته‌ی فلسفه، پژوهش‌گر، مترجم، حقوق دان و استاد دانشگاه اهل افغانستان می‌باشد. ایشان در ۱۵ سنبله ۱۳۴۲ هـ.ش/۶ سپتامبر ۱۹۶۳م در قریه‌ی باغچار.
- 8- جرگه های بزرگ ملی افغانستان لاهور، محمد علم فیض زاد، سال 1368 هـ.ش.
- 9- حبیبی، عبدالحی، جنبش مشروطیت در افغانستان، قم: انتشارات احسانی 1372.
- 10- خرم دل، داکتر مصطفی، ترجمه تفسیر فی ظلال القرآن، کتاب سیدقطب، ناشر: نشر احسان.
- 11- دانش، سرور، حقوق اساسی سرور دانش، ناشر: مؤسسه تحصیلات عالی ابن سینا، چاپ اول: زمستان 1389، کابل.
- 12- دانش، سرور، وضع وتصویب قانون اساسی جدید افغانستان، نوبت چاپ: اول، زمان انتشار: بهار 1382.
- 13- دهخدا، علی اکبر، فرهنگ دهخدا، ناشر: مؤسسه انتشارات وچاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم 1377.
- 14- راجی، دکتور عبدالقدوس، نظام سیاسی اسلام، سایت کتابخانه عقیده.

- 15- رحیمی، دکتر مجیب الرحمن، **نقدی بر ساختار نظام در افغانستان**، کابل: انتشارات عازم، چاپ نخست: زمستان 1398 خورشیدی.
- 16- رضوی ابوالفضل، مسلمیار، احمد شعیب، **لویه جرگه و جایگاه آن در تاریخ نگاری معاصر افغانستان**، مقاله علمی، 1398 / 7 / 10.
- 17- ریگی، عبدالله، **سلسله سیرت خلفای راشدین بررسی و تجزیه و تحلیل زندگی خلیفه دوم عمر بن الخطاب**، کتاب دکتر علی صلابی، سال چاپ 1388 هـ ش - 1431 هـ ق.
- 18- زحیلی، استاد دکتور وهبة، **فقه خانواده در جهان معاصر**، مترجم: عبدالعزیز سلیمی. نشر احسان سال 1394 تهران - ایران.
- 19- سالنامه افغانستان، کابل مطبع دولتی ص 1358 تالیف وزارت اطلاعات و فرهنگ سال 1358 هـ ش.
- 20- سالنامه 1390 کمیسیون مستقل نظارت بر تطبیق قانون اساسی.
- 21- سجادی، [1395: 154]، عبدالقیوم نام کتاب: **جامعه شناسی سیاسی افغانستان**. کابل: واژه.
- 22- سجستانی، امام الحافظ ابی داود سلیمان ابن الاشعث الازدی، **سنن ابی داود**، دارالمعرفة: بیروت - لبنان.
- 23- سرمند، نظر محمد، **جرگه ها، شوراها و اداره حاکمیت**، کابل مطبع دولتی 1366.
- 24- شاطبی، امام ابو اسحق، **الاعتصام در شناخت بدعت و سنت**. سایت عقیده.
- 25- صباح الدین کشکی، **دهه قانون اساسی**، پشاور، انتشارات میوند 1377.
- 26- ضرورت و اهداف جرگه امن منطقه / 6 و 9 مسوده های کمیسیون امدگی برای جرگه امن منطقه سال 1385 هـ ش.
- 27- طبرانی، سلیمان بن احمد بن ایوب ابوالقاسم، **المعجم الكبير**، الناشر: مكتبة العلوم والحكم - الموصل الطبعة الثانية. 1983 .
- 28- طبری، المعروف بتاريخ الامم والملوك، **تاریخ الطبری**، منشورات: موسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت - لبنان.
- 29- عزیزی، سرمحمد عبدالصمد لویه جرگه و جایگاه آن در ساختار سیاسی قدرت در افغانستان / 6 مقاله تحقیقی و علمی.
- 30- عطایی، محمد ابراهیم، **نگرشی بر تاریخ معاصر افغانستان**، ترجمه جمیل الرحمن کامگار، سال 1389 هـ ش.

- 31- غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، چاپ خانه نهضت (1375)، قم- خیابان ارم، جنب داروخانه نصر صحافی احسانی (بغلانی) .
- 32- فرهنگ، محمد صدیق، افغانستان در پنج قرن اخیر به کوشش ابراهیم شریعتی تهران: عرفان.
- 33- الفنستون، 1386: 167، مونت استوارت(1376) . افغانان، جای، فرهنگ ونژاد (گزارش سلطنت کابل) ترجمه: محمد آصف فکرت. مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی.
- 34- فیروز آبادی، علامه اللغوی مجدالدین بن یعقوب، القاموس المحيط، دار احیاء التراث العربی، بیروت- لبنان .
- 35- فیض زاد، محمد علم، جرگه های بزرگ ملی افغانستان، لاهور، سال 1368 هـ.ش.
- 36- قانون اساسی افغانستان 1382: 56، (1382) کابل: مطبعه دولتی، جریده رسمی وزارت عدلیه.
- 37- کاکر، 1995: 71، محمد حسن (1995) زندگی نامه هیوان سنگ . بی جا.
- 38- مبارکپوری، صفی الرحمن، الرحیق المختوم، مترجم: عبدالله خاموش، انتشارات میوند.
- 39- محمود آبادی، اصغر، دهقان، معصومه، تحولات ونقش دارالندوه از تأسیس تاویرانی/ 80 مقاله تحقیقی، سال هشتم، شماره اول بهار 1390.
- 40- معین، داکتر محمد، فرهنگ فارسی معین، به اهتمام عزیز الله علی زاده، محمود نامنی، انتشارات: نامن، چاپ سوم 1388.
- 41- نگریشی بر تاریخ معاصر افغانستان، محمد ابراهیم عطایی، ترجمه جمیل الرحمن کامگار، سال 1389 هـ.ش.
- 42- النهدی، علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین، المتوفی 975 هـ، کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال، مکتبه رحمانیه اقرء سنتر- غزنی ستریت - اردوبازرار - لاهور.
- 43- وثیق، نعمت الله، اخلاق اسلامي و آداب اجتماعي، کابل مؤرخ: 1385/11 /28 هـ.ش.
- 44- وثیق، نعمت الله، نقش دین در جامعه، کابل مؤرخ: 1384 /8 /21.
- 45- ولوالجی، اسدالله، نگریشی پیرامون جرگه وقبایل پشتون کابل، ارگان نشراتی جمعیت اسلامی افغانستان، سال 1382 هـ.ش.
- 46- هروی، عبدالرووف مخلص، تفسیر انوار القرآن، مطبعه دولتی هرات باستان.
- 47- هروی، جلیل غنی، لویه جرگه ونقش آن در صحنه های سیاسی، آریانا افغانستان آنلاین،

48- هزاره، ملافیض محمد، سراج التورایخ، به کوشش محمد ابراهیم شریعتی، موسسه انتشارات عرفان، تهران: 1393.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته
و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af